

Kodeks karny.

Art. 1-316. Komentarz

Przejdź do produktu na ksiegarnia.beck.pl

Kodeks karny

z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. Nr 88, poz. 553)

Tekst jednolity z dnia 28 kwietnia 2022 r. (Dz.U. z 2022 r. poz. 1138)

(zm.: Dz.U. z 2022 r. poz. 1726, poz. 1855, poz. 2339, poz. 2600; Dz.U. z 2023 r. poz. 289)

Część ogólna

Rozdział I. Zasady odpowiedzialności karnej

Literatura: *I. Andrejew*, Kodeks karny. Krótki komentarz, Warszawa 1978; *I. Andrejew*, Następstwo czynu jako warunek karalności, PiP 1962, Nr 10; *I. Andrejew*, Podstawowe pojęcia nauki o przestępstwie, Warszawa 1988; *I. Andrejew*, Rozpoznanie znamion przestępstwa, Warszawa 1968; *I. Andrejew*, Ustawowe znamiona czynu. Typizacja i kwalifikacja przestępstw, Warszawa 1978; *I. Andrejew*, *W. Świda*, *W. Wolter*, Kodeks karny z komentarzem, Warszawa 1973; *P. Banaszak-Grzechowiak*, Krótkie odstępstwa czasu jako warunek czynu ciągłego, RPEiS 2020, Nr 1; *T. Bojarski*, Przestępstwo ciągłe – ciąg przestępstw – kara łączna – konstrukcje prawne dopełniające się czy konkurencyjne?, w: Reforma prawa karnego – propozycje i komentarze. Księga pamiątkowa Profesor Barbary Kuniczkiej-Michalskiej (red. *J. Jakubowska-Hara*, *C. Nowak*, *J. Skupiński*), Warszawa 2008; *R. Ciłowicz*, Spory wokół rozumienia umyślności i jej postaci, Prok. i Pr. 1999, Nr 6; *M. Cieślak*, Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia, Warszawa 1995; *M. Cieślak*, *J. Waszczyński*, Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego w zakresie części ogólnej prawa karnego za rok 1977, Warszawa 1979; *M. Cieślak*, *J. Waszczyński*, Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego w zakresie części ogólnej prawa karnego za rok 1978, Pal. 1980, Nr 4–5; *Z. Cwiągalski*, *A. Zoll*, Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego materialnego za I półrocze 1986 r., NP 1987, Nr 6; *Z. Cwiągalski*, *A. Zoll*, Przegląd orzecznictwa w zakresie części ogólnej prawa karnego materialnego (II półrocze 1988 – I półrocze 1991 r.), PS 1992, Nr 5–6; *K. Daszkiewicz*, Przestępstwo ciągłe i ciąg przestępstw, Prok. i Pr. 1997, Nr 11; *K. Daszkiewicz*, Zamiar nagły (dolus repentinus), Pal. 1968, Nr 4; *M. Dąbrowska-Kardas*, Analiza dyrektywalna przepisów części ogólnej kodeksu karnego, Warszawa 2012; *M. Dąbrowska-Kardas*, *P. Kardas*, Czyn ciągły i ciąg przestępstw w kodeksie karnym z 1997 r., NKK 1998, Nr 20; *M. Dąbrowska-Kardas*, *P. Kardas*, Przegląd orzecznictwa z zakresu części ogólnej prawa karnego materialnego (za rok 1995), PS 1996, Nr 11–12; *L. Gardocki*, W sprawie definicji przestępstwa ciągłego i kwestii czasu jego popełnienia, PiP 1989, Nr 11; *L. Gardocki*, Zasady obowiązywania ustawy, Pal. 1996, Nr 3–4; *J. Giezek*, O powadze rzeczy osądzonej w ramach konstrukcji czynu ciągłego. Uwagi na marginesie uchwały Sądu Najwyższego z 15 czerwca 2007 r., CzPKiNP 2008, Nr 1; *R. Góral*, Kodeks karny. Praktyczny komentarz, Warszawa 2000; *J. Grajewski*, Zbieg przepisów ustawy a ściganie na wniosek, NP 1983, Nr 2; *J. Gurgul*, Glosa do wyr. SA w Krakowie z 18.1.2011 r., II AKa 262/10, Prok. i Pr. 2012, Nr 7–8; *P. Kardas*, Okoliczności wyłączające przestępczość lub karalność zachowania a konstrukcja czynu ciągłego, Prok. i Pr. 2008, Nr 1; *P. Kardas*, Res iudicata a konstrukcja czynu ciągłego, CzPKiNP 2007, Nr 2; *P. Kardas*, Zbieg przepisów ustawy w prawie karnym. Analiza teoretyczna, Warszawa 2011; *M. Kliś*, Źródła obowiązku gwaranta w polskim prawie karnym, CzPKiNP 1999, Nr 2; Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz (red. *G. Rejman*), Warszawa 1999; *P. Konieczek*, Czyn jako podstawa odpowiedzialności w prawie karnym, Kraków 2002; *K. Krajewski*, Zasada humanitaryzmu a współczesne tendencje polityki kryminalnej, w: Przestępstwo – kara – polityka kryminalna. Problemy tworzenia i funkcjonowania prawa. Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Tomasza Kaczmarka (red. *J. Giezek*), Kraków 2006; *L. Kubicki*, Przestępstwo popełnione przez zaniechanie. Zagadnienia podstawowe, Warszawa 1975; *M. Lipczyńska*, Aspekty proceduralne zbiegu realnego i kumulatywnego, PiP 1979, Nr 7; *S. Łagodziński*, Przestępstwo ciągłe, ciąg przestępstw – realizm czy fikcja w prawie karnym, Prok. i Pr. 2000, Nr 10; *J. Majewski*, Materialny element przestępstwa w projekcie kodeksu karnego, PS 1996, Nr 6; *J. Majewski*, *P. Kardas*, O dwóch znaczeniach winy w prawie karnym, PiP 1993, Nr 10; *W. Makowski*, Kodeks karny. Komentarz. Część ogólna, Warszawa 1932; *A. Marek*, Prawo karne, Warszawa 2001; *A. Marek*, *J. Lachowski*, Niektóre problemy wynikające z „jednoczynowości” przestępstwa ciągłego, Prok. i Pr. 2004, Nr 11–12; *W. Mąciór*, Zbieg przepisów ustawy jako problem logiczny i prawny, PiP 1975, Nr 1; *R. Paprzycki*, Glosa do wyr. z 26.3.1999 r., WKN 6/99 (dot. wydalenia z zawodowej służby wojskowej), Prok. i Pr. 2000, Nr 1; *L. Peiper*, Komentarz do kodeksu karnego, prawa o wykroczeniach i przepisów wprowadzających wraz z niektórymi ustawami dodatkowymi i wzorami orzeczeń do prawa o wykroczeniach, Kraków 1933; *P. Petasz*, Okoliczności przedmiotowe czynu jako podstawa ustalenia zamiaru dokonania przestępstwa zabójstwa z art. 148 § 1 k.k. z 1997 r., GSP 2019, Nr 1; *J. Piórkowska-Flieger*, Skutek czynu zabronionego w polskim prawie karnym, Lublin 2019; *L. Pohl*, Struktura normy sankcjonowanej w prawie karnym. Zagadnienia ogólne, Poznań 2007; *G. Rejman*, Teorie i formy winy w prawie karnym, War-

szawa 1980; *M. Rodzyńkiewicz*, Określenie umyślności i nieumyślności w projekcie kodeksu karnego, PS 1995, Nr 5; *A. Rybak*, Niektóre problemy międzyczasowego prawa karnego, Prok. i Pr. 2001, Nr 12; *M. Smarzewski*, O wprowadzeniu humanizmu do kodeksu karnego, Prok. i Pr. 2011, Nr 1; *A. Spadowski*, Pomijalny (pozorny) zbieg przepisów ustawy i przestępstw, Warszawa 1976; *R.A. Stefański*, Kryteria wyboru przepisu przewidującego karę najsurowszą, Prok. i Pr. 2007, Nr 9; *R.A. Stefański*, Przegląd uchwał Izby Karnej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego materialnego za 1996 r., WPP 1997, Nr 1; *R.A. Stefański*, Ustawa względniejsza dla sprawcy, Prok. i Pr. 1995, Nr 9; *B. Sygit*, Glosa do wyr. SA w Krakowie z 28.1.2011 r., II AKA 262/10, Prok. i Pr. 2012, Nr 12; *B. Sygit*, Zbrodnia jako kategoria przestępstwa. Studium prawno-karne i polityczno-kryminalne, Toruń 2005; *S. Śliwiński*, Polskie prawo karne materialne. Część ogólna, Warszawa 1946; *D. Świecki*, Wina w prawie karnym materialnym i procesowym, Prok. i Pr. 2009, Nr 11–12; *M. Trafny*, Zasada humanitaryzmu w kodeksie karnym, Prok. i Pr. 2007, Nr 3; *J. Warylewski*, Wstęp do nauki prawa karnego, Gdańsk 2002; *J. Wojciechowski*, Kodeks karny. Komentarz. Orzecznictwo, Warszawa 1998; *W. Wolter*, Dziesiąty rok obowiązywania przepisów art. 10 kodeksu karnego, PiP 1979, Nr 5; *W. Wolter*, Prawo karne. Zarys wykładu systematycznego. Część ogólna, Warszawa 1947; *W. Wolter*, Reguły wyłączenia wielości ocen w prawie karnym, Warszawa 1961; *W. Wolter*, W sprawie tzw. zamiaru ewentualnego, NP 1957, Nr 5; *W. Wolter*, Zamiar ewentualny, w: Antologia literatury do nauki prawa karnego materialnego. Część ogólna (red. Z. Siwik), Wrocław 1978; *W. Wróbel*, Wina i zawinięcie a strona podmiotowa czynu zabronionego, czyli o potrzebie posługiwania się w prawie karnym pojęciem winy umyślnej i winy nieumyślnej, w: Przepiętostwo – kara – polityka kryminalna. Problemy tworzenia i funkcjonowania prawa. Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Tomasza Kaczmarka (red. J. Giezek), Kraków 2006; *W. Wróbel*, Wokół krytyki nowego kodeksu karnego, PiP 1998, Nr 9–10; *W. Wróbel*, Zmiana normatywna i zasady intertemporalne w prawie karnym, Kraków 2003; *W. Zalewski*, Granice dopuszczalności podstawowej typizacji przestępstw, GSPPO 2009, Nr 4; *W. Zalewski*, Przepiętostwo ciągle *de lege lata* i *de lege ferenda*, Prok. i Pr. 2003, Nr 4; *R. Zawłocki*, Pojęcie i funkcje społecznej szkodliwości czynu w prawie karnym, Warszawa 2007; *J. Zientek*, Karygodność i wina jako przesłanki odpowiedzialności w nowym kodeksie karnym, Prok. i Pr. 1998, Nr 6; *J. Zientek*, Rola stopnia społecznej szkodliwości czynu w nowym kodeksie karnym, Prok. i Pr. 1998, Nr 9; *A. Zachuta*, Przepiętostwo ciągle – czyn ciągly i ciąg przestępstw, PS 2003, Nr 3; *A. Zoll*, Glosa do post. SN z 9.3.2006 r., V KK 271/05, OSP 2007, Nr 1; *A. Zoll*, Materialne określenie przestępstwa, Prok. i Pr. 1997, Nr 2; *A. Zoll*, Ogólne zasady odpowiedzialności karnej w projekcie kodeksu karnego, PiP 1990, Nr 10; *A. Zoll*, Problemy tzw. przestępstwa ciągłego w propozycjach projektu kodeksu karnego, PS 1994, Nr 3; *A. Zoll*, Zasady odpowiedzialności karnej, NKK 1998, Nr 12.

Art. 1. [Warunki odpowiedzialności]

§ 1. Odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto popełnia czyn zabroniony pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia.

§ 2. Nie stanowi przestępstwa czyn zabroniony, którego społeczna szkodliwość jest znikoma.

§ 3. Nie popełnia przestępstwa sprawca czynu zabronionego, jeżeli nie można mu przypisać winy w czasie czynu.

Spis treści

	Nb		Nb
I. Warunki odpowiedzialności karnej . . .	1	1. Uwagi ogólne	5
1. Przepiętostwo	1	2. Katalog okoliczności wyznaczających stopień społecznej szkodliwości czynu	6
II. Pojęcie czynu	2–4	3. Stan prawny po wejściu w życie ZmKK22	7
1. Uwagi ogólne	2	4. Społeczna szkodliwość czynu w konkretnych sprawach	8
2. Czyn zabroniony pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia	3	IV. Wina	9–10
3. Zasada <i>nullum crimen sine lege</i> w orzecznictwie TK	4	1. Funkcja	9
III. Społeczna szkodliwość czynu	5–8	2. Przesłanki	10

I. Warunki odpowiedzialności karnej

- 1 1. **Przepiętostwo.** W art. 1 KK określono warunki odpowiedzialności karnej, z których można sformułować ogólną definicję przestępstwa. Dla uznania zachowania za przestępstwo konieczne

jest ustalenie, że jest to **czyn bezprawny** (sprzeczny z porządkiem prawnym), **czyn karalny** (realizujący znamiona opisane w przepisie części szczególnej KK lub innej ustawy), **czyn karygodny** (społecznie szkodliwy w stopniu wyższym niż znikomy) i **czyn zawiniony** (pozwalający postawić sprawcy zarzut, że choć mógł postąpić inaczej, postąpił niezgodnie z prawem). Zob. wyr. SA w Krakowie z 17.3.2016 r. (II AKa 301/15, KZS 2016, Nr 4, poz. 17, s. 12); zob. także A. Zoll, *Ogólne zasady*, s. 30–32.

II. Pojęcie czynu

1. **Uwagi ogólne.** Przez lata w doktrynie i orzecznictwie powstało wiele definicji pojęcia czynu. **2** Na potrzeby praktyki przydatne jest stwierdzenie, że **czynem może być tylko zachowanie się człowieka, będące „wytworem jego woli”** [wyr. SA w Warszawie z 23.6.1999 r., II AKa 154/99, Legalis; por. W. Wolter, *Prawo*, s. 91; I. Andrejew, *Kodeks karny*, s. 13; *tenże*, *Podstawowe*, s. 88; M. Cieślak, *Polskie*, s. 143; B. Kunicka-Michalska, w: *Kodeks karny* (red. G. Rejman), s. 50].

Jednocześnie wskazywano, co nie może być uznane za „czyn”. W doktrynie A. Zoll uznał, że **nie są czynami:**

- 1) ruchy refleksyjne, nad którymi sprawca nie mógł zapanować (np. odruchy bezwarunkowe, odruchy wywołane stanami patologicznymi, np. atak epileptyczny);
- 2) zachowania człowieka, przy których jego organizm jest jedynie narzędziem w rękach drugiej osoby (np. naruszenie nietykalności cielesnej drugiej osoby przez osobę w jej kierunku popchniętą);
- 3) ruchy pod wpływem przymusu fizycznego oddziałującego bezpośrednio na mięśnie danej osoby (*vis absoluta*) – A. Zoll, *Zasady odpowiedzialności karnej*, s. 16; *tenże*, w: *Buchata, Zoll, Kodeks karny. Część ogólna*, 1998, s. 16; podobnie W. Wolter, *Prawo*, s. 177–180; S. Śliwiński, *Polskie prawo*, s. 86; również w orzecznictwie wskazano, że zachowania (ruchy), wykonywane wyłącznie pod wpływem siły zewnętrznej – przymusu fizycznego – czynem nie są, o ile sprawca siłą tej nie mógł się oprzeć (*vis absoluta*) – wyr. SA w Warszawie z 23.6.1999 r. (II AKa 154/99, Legalis).

2. **Czyn zabroniony pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia.** W orzecznictwie podkreślono, że podstawowa zasada odpowiedzialności karnej – *nullum crimen sine lege* – nakazuje, aby **czyn zabroniony był określony szczegółowo przez ustawę oraz zakazuje stosowania w prawie karnym analogii i wykładni rozszerzającej na niekorzyść** sprawcy (wyr. SN z 4.4.2000 r., II KKN 335/99, Legalis). Przy czym nie narusza zasady *nullum crimen sine lege* zawartej w art. 1 § 1 KK:

- 1) możliwość dookreślenia znamion czynu zabronionego w innej ustawie, choćby i ustawie niemającej *stricte* karnego charakteru, która reguluje określoną problematykę (post. SN z 25.5.2016 r., IV KK 156/16, Legalis);
- 2) doprecyzowanie znamion ustawowych niektórych czynów zabronionych w aktach rangi podustawowej, tj. w rozporządzeniach (post. SN z 29.1.2009 r., I KZP 29/08, Prok. i Pr. – wkł. 2009, Nr 4, poz. 1, s. 6; zob. także A. Zoll, w: *Buchata, Zoll, Kodeks karny. Część ogólna*, 1998, s. 28; por. W. Zalewski, *Granice*, s. 151–156).

Jednocześnie słusznie w orzecznictwie uznano, że:

- 1) zasada *nullum crimen sine lege* określa, że odpowiedzialność karną może ponieść tylko sprawca czynu zabronionego przez ustawę, nie zaś że ustawa taka będzie zawierała opis każdego możliwego zachowania, które wyczerpuje znamiona tego czynu i nie można zatem stawiać znaku równości pomiędzy terminem „czyn” użytym w art. 1 § 1 KK a koniecznością stworzenia kompletnego ustawowego katalogu zachowań określających poszczególne czynności sprawcze realizujące znamiona typów czynów zabronionych (post. SN z 29.7.2009 r., I KZP 8/09, Prok. i Pr. – wkł. 2009, Nr 11–12, poz. 1, s. 6);
- 2) sprzeczne z zasadą z art. 1 KK jest zastosowanie wobec sprawcy przepisu wprowadzającego typ czynu zabronionego, który wszedł w życie po popełnieniu czynu nieuznanego wcześniej przez ustawę za czyn zabroniony (wyr. SN z 15.2.2000 r., V KKN 390/00, Legalis).

3. **Zasada *nullum crimen sine lege* w orzecznictwie TK.** Zasada *nullum crimen sine lege* **4** zawarta jest też w art. 42 ust. 1 Konstytucji RP stanowiącym, że odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto dopuścił się czynu zabronionego pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia.

W jednym z orzeczeń TK podkreślił, że art. 42 ust. 1 Konstytucji RP wyraża szereg fundamentalnych zasad prawa represyjnego:

- 1) po pierwsze, w myśl tego przepisu, czyn zabroniony i rodzaj oraz wysokość kar i zasady ich wymierzania muszą zostać określone bezpośrednio w ustawie, przy czym Konstytucja RP nie wyklucza doprecyzowania niektórych elementów przez akty podustawowe (**zasada wyłączności ustawy w sferze prawa represyjnego**), a **rola aktu podustawowego polega w tym przypadku na dookreśleniu pewnych elementów czynu zabronionego**, który zabroniony został przez ustawodawcę;
- 2) po drugie, podstawowe znamiona czynu zabronionego muszą zostać określone w ustawie w sposób odpowiadający pewnym minimalnym wymogom precyzji, tak aby adresat normy prawnej mógł zorientować na podstawie samej tylko ustawy co do zasadniczej treści ustanowionego zakazu (**zasada określoności regulacji z zakresu prawa represyjnego**);
- 3) po trzecie, Konstytucja RP ustanawia zakaz karania za czyn, który nie był zabroniony pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w chwili jego popełnienia (**zasada *lex poenalis retro non agit***) – wyr. TK z 8.7.2003 r. (P 10/02, OTK-A 2003, Nr 6, poz. 62).

W poszczególnych orzeczeniach TK, dokonując analizy konkretnych przepisów karnych, wskazywał np., że:

- 1) **art. 231 § 1 KK** jest zgodny z art. 42 ust. 1 Konstytucji RP (wyr. TK z 9.6.2010 r., SK 52/08, OTK-A 2010, Nr 5, poz. 50, w którym uznano, że obydwa kontrolowane zwroty niedookreślone użyte w art. 231 § 1 KK w opisie strony przedmiotowej przestępstwa nadużycia władzy: „przekraczając swoje uprawnienia lub nie dopełniając obowiązków” oraz „na szkodę interesu publicznego lub prywatnego”, mają ugruntowaną w świadomości prawnej jednostek podstawę aksjologiczną, z której wynika konkretny normatywny imperatyw, a imperatyw ten mieści się w pełni w chronionym w art. 42 ust. 1 Konstytucji RP standardzie określoności czynu zabronionego);
- 2) **art. 62 ust. 2 oraz art. 56 ust. 3 NarkU**, w zakresie użytego znamienia „**znaczej ilości**” wymienionych w nich substancji, są zgodne z art. 42 ust. 1 w zw. z art. 2 Konstytucji RP (wyr. TK z 14.2.2012 r., P 20/10, OTK-A 2012, Nr 2, poz. 15, w którym stwierdzono, że nieostrość czy niedookreśloność pojęć prawnych sprzyja uelastycznieniu porządku prawnego i uczynieniu go wrażliwym na zachodzące w rzeczywistości stany faktyczne, a przez to przyczyniać się powinna do pełniejszego wyrażenia w trakcie stosowania prawa wartości, które wynikają z zasady państwa prawnego, a nadmierna kazuistyka w konkretnych sytuacjach prowadzić może do deformacji idei państwa prawnego; przy czym w zdaniu odrębnym do tego orzeczenia wskazano m.in., że ustawodawca powinien określić kryteria pozwalające odróżnić typy podstawowe przestępstw „narkotykowych” od typów kwalifikowanych takich przestępstw i powinny to być kryteria jasne i formalne, zapewniające pewność stosowania prawa);
- 3) **art. 90 PrBud** (obecnie uchylony) w zakresie, w jakim przewidywał odpowiedzialność karną za prowadzenie robót budowlanych bez wymaganego zezwolenia, oraz w zakresie, w jakim przewidywał prowadzenie robót budowlanych bez wymaganego zgłoszenia był zgodny z zasadą prawidłowej legislacji wyrażoną w art. 42 ust. 1 w zw. z art. 2 Konstytucji RP (wyr. TK z 9.10.2012 r., P 27/11, OTK-A 2012, Nr 9, poz. 104, w którym stwierdzono, że w wypadku art. 90 PrBud istniała możliwość dokonania wykładni prowadzącej do jednoznacznego ustalenia sankcjonowanej normy prawnej);
- 4) **art. 256 § 1 KK**, w części obejmującej zwrot „nawołuje do nienawiści”, jest zgodny z art. 42 ust. 1 i art. 2 oraz z art. 54 ust. 1 w zw. z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP (wyr. TK z 25.2.2014 r., SK 65/12, OTK-A 2014, Nr 2, poz. 14, w którym wskazano, że niedookreślony i nieostry zwrot „nawołuje do nienawiści” zostaje uściślony dzięki kontekstowi normatywnemu, w którym występuje oraz przez naukę prawa karnego oraz SN, a słowo „nawoływać” jest dobrze znane w polskim prawie karnym);
- 5) **art. 256 § 2 KK**, w części obejmującej wyrazy: „albo będące nośnikiem symboliki faszystowskiej, komunistycznej lub innej totalitarnej”, jest niezgodny z art. 42 ust. 1 w zw. z art. 54 ust. 1 i art. 2 Konstytucji RP (wyr. TK z 19.7.2011 r., K 11/10, OTK-A 2011, Nr 6, poz. 60, w którym podkreślono, że art. 256 § 2 KK, w zakresie w jakim przewiduje kryminalizację produkowania, utrwalania, sprowadzania, nabywania, przechowywania, posiadania, prezentowania, przewożenia lub przesyłania – w celu rozpowszechniania – druku, nagra-

nia lub innego przedmiotu będących nośnikami symboliki totalitarnej, nie spełnia kryteriów określoności, wymaganych dla przepisów karnych – jest skonstruowany w sposób nieprecyzyjny, niejasny i niepoprawny, co przekłada się na niepewność sytuacji prawnej osób, które – z różnych przyczyn – pragną posłużyć się symbolami, które mogą zostać uznane za totalitarne i dlatego art. 256 § 2 KK jest w części obejmującej wyrazy: „albo będące nośnikiem symboliki faszystowskiej, komunistycznej lub innej totalitarnej” niezgodny z art. 42 ust. 1 w zw. z art. 54 ust. 1 i art. 2 Konstytucji RP);

- 6) **art. 91a PrBud** w zakresie obejmującym zwrot „użytkuje obiekt w sposób niezgodny z przepisami”, jest niezgodny z art. 2 i art. 42 ust. 1 Konstytucji RP (wyr. TK z 9.2.2021 r., P 15/17, OTK-A 2021, poz. 6, w którym zauważano, że ustawodawca nie sprecyzował, jakie przepisy powinny być wzięte pod uwagę podczas interpretacji tego zwrotu; nie wskazuje, czy chodzi wyłącznie o przepisy związane z bezpieczeństwem użytkowania obiektu określone w prawie budowlanym, czy też o wszystkie przepisy prawa budowlanego, czy też nawet o przepisy związane z użytkowaniem obiektów budowlanych, które wynikają z licznych ustaw).

III. Społeczna szkodliwość czynu

1. **Uwagi ogólne.** W doktrynie A. Zoll wskazał, że na istotę przestępstwa składają się dwa 5 elementy: **element formalny**, przez który rozumie się zgodność zachowania z opisem czynu zabronionego wyrażonym w ustawie karnej, oraz **element materialny**, przez który rozumie się ujemną wartość zachowania z punktu widzenia przyjętych w społeczeństwie założeń aksjologicznych, nazywaną często społecznym niebezpieczeństwem czynu (A. Zoll, *Materialne*, s. 7; zob. także J. Majewski, *Materialny*, s. 74–86; R. Zawłocki, *Pojęcie*, s. 303; J. Zientek, *Karygodność*, s. 7–8; I. Andrejew, *Podstawowe*, s. 94–104; *tenże*, *Rozpoznanie*, s. 7–13; *Ustawowe*, s. 69–82; przy czym obecnie KK posługuje się pojęciem społecznej szkodliwości czynu). Trafne zatem jest stanowisko, że nie każdy czyn karalny realizujący znamiona czynu zabronionego jest karygodny, bowiem karygodne są tylko takie czyny, które osiągnęły wyższy niż znikomy stopień społecznej szkodliwości, co oznacza, że więcej niż znikoma społeczna szkodliwość jest warunkiem bytu przestępstwa (art. 1 § 2 KK) – wyr. SA w Gdańsku z 14.3.2012 r. (II AKa 54/12, KZS 2012, Nr 10, poz. 47, s. 31); zob. także wyr. SA w Krakowie z 17.3.2016 r. (II AKa 301/15, KZS 2016, Nr 4, poz. 17, s. 12); post. SN z 2.12.2020 r. (IV KK 141/20, Prok. i Pr. – wkł. 2021, Nr 3, poz. 1, s. 4). Przy czym **kwestia znikomości społecznej szkodliwości czynu może być badana dopiero po stwierdzeniu, że ten czyn wypełnia wszystkie ustawowe znamiona czynu zabronionego** (zob. *Wąsek*, *Kodeks karny*, t. 1, 1999, s. 30; J. Zientek, *Rola stopnia*, s. 63–64; R. Zawłocki, *Pojęcie*, s. 357; uchw. SN z 13.12.2002 r., SNO 47/02, *Legalis*). Już na gruncie KK69 w wyr. SN z 13.5.1977 r. (IV KR 81/77, OSNKW 1977, Nr 7–8, poz. 88, s. 45) stwierdzono, że przesłanką stosowania art. 26 § 1 KK69 (odpowiednik obecnego art. 1 § 2 KK) jest ustalenie, że czyn sprawcy zarówno pod względem przedmiotowym, jak i podmiotowym wypełnia znamiona czynu zabronionego przez ustawę karną, a tylko ze względu na znikomy stopień społecznego niebezpieczeństwa nie stanowi przestępstwa, co – stosownie do art. 11 pkt 2 KPK69 (odpowiednik obecnego art. 17 § 1 pkt 3 i 4 KPK) – powoduje, że nie wszczyna się postępowania karnego, a już wszczęte umarza się; natomiast w sytuacji, kiedy czyn nie wypełnia znamion określonych w ustawie karnej, a przeprowadzona została rozprawa, sąd wydaje wyrok uniewinniający (art. 361 § 2 KPK69 – odpowiednik obecnego art. 414 § 1 KPK) – aprobująco M. Cieślak, J. Waszczyński, *Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego w zakresie części ogólnej prawa karnego za rok 1977*, s. 53.

2. **Katalog okoliczności wyznaczających stopień społecznej szkodliwości czynu.** Zgodnie 6 z art. 115 § 2 KK przy ocenie stopnia społecznej szkodliwości czynu sąd bierze pod uwagę rodzaj i charakter naruszonego dobra, rozmiary wyrządzonej lub grożącej szkody, sposób i okoliczności popełnienia czynu, wagę naruszonych przez sprawcę obowiązków, jak również postać zamiaru, motywację sprawcy, rodzaj naruszonych reguł ostrożności i stopień ich naruszenia. Określony w art. 115 § 2 KK **katalog okoliczności wyznaczających stopień szkodliwości czynu ma charakter zamknięty** (wyr. SA w Katowicach z 13.1.2005 r., II AKa 455/04, KZS 2006, Nr 1, poz. 50, s. 32; wyr. SA w Łodzi z 25.1.2001 r., Aka 261/00, *Legalis*; wyr. SN z 20.9.2002 r., WA 50/02, *Legalis*; wyr. SN z 16.9.2008 r., WA 35/08, *Legalis*; post. SN z 25.6.2008 r., V KK 1/08, KZS 2008, Nr 9, poz. 15, s. 11; post. SN z 23.6.2008 r., WZ 36/08, *Legalis*; wyr. SN

z 12.12.2006 r., IV KK 395/06, KZS 2007, Nr 5, poz. 15, s. 11; wyr. SN z 19.1.2012 r., WA 45/11, Legalis; wyr. SN z 8.6.2010 r., II KK 247/09, Legalis; wyr. SN z 26.11.2013 r., WA 26/13, Legalis; *W. Wróbel*, Wokół krytyki, s. 60). Zarzut obrazy prawa materialnego (art. 115 § 2 KK) może być zatem podniesiony, gdy przy ocenie stopnia społecznej szkodliwości czynu pominięto okoliczności wymienione w tym przepisie lub wzięto pod uwagę okoliczności niewymienione w art. 115 § 2 KK, a zarzut błędu w ustaleniach faktycznych będzie dotyczył sytuacji, gdy poszczególnym okolicznościom z art. 115 § 2 KK nadano zbyt dużą lub zbyt małą rangę (zob. post. SN z 5.10.2001 r., III KKN 530/99, Legalis; wyr. SN z 3.4.2008 r., WA 11/08, Legalis; post. SN z 4.3.2009 r., V KK 22/09, Legalis; post. SN z 23.5.2007 r., II KK 28/07, KZS 2007, Nr 10, poz. 36, s. 21; wyr. SN z 12.12.2006 r., IV KK 395/06, KZS 2007, Nr 5, poz. 15, s. 11; post. SN z 19.10.2010 r., II KK 199/10, Legalis; post. SN z 25.7.2018 r., IV KK 279/18, Legalis).

W orzecznictwie niejednokrotnie podkreślano, że **wysokość społecznej szkodliwości jest wypadkową całokształtu okoliczności tak przedmiotowych, jak i podmiotowych**, a nie tylko jednej z nich (post. SN z 3.9.2008 r., II KK 50/08, KZS 2009, Nr 2, poz. 18, s. 13; zob. także wyr. SN z 6.11.2014 r., IV KK 200/14, Legalis; wyr. SN z 26.8.2008 r., WA 31/08, Legalis; uchw. SN z 25.6.2019 r., I DO 21/19, KZS 2019, Nr 7–8, poz. 18, s. 16; wyr. SN: z 10.2.2009 r., WA 1/09, Legalis; z 19.9.2006 r., WA 25/06, Legalis; z 18.5.2006 r., WA 9/06, Legalis; z 28.8.2003 r., III KK 45/03, Legalis; *R. Zawłocki*, Pojęcie, s. 422; w wyr. SN z 9.6.2010 r., IV KK 3/10, Legalis, wskazano, że o znikomości społecznej szkodliwości czynu zabronionego może przesądzić jedynie kompleksowa ocena zarówno przedmiotowych, jak i podmiotowych przesłanek wartościowania takiego czynu, które łącznie, a nie każda z nich z osobna, wskazywać muszą subminimalny ładunek tej szkodliwości). Oczywiście jest też, że okoliczności wymienione w art. 115 § 2 KK mogą zaważyć na ocenie stopnia społecznej szkodliwości czynu wtedy i tylko wtedy, gdy w danym przypadku w ogóle występują (wyr. SN z 18.5.2006 r., WA 9/06, Legalis).

Uwzględniając okoliczności wyznaczające stopień społecznej szkodliwości czynu, w orzecznictwie wskazywano m.in., że:

- 1) naruszenie jednym czynem dwóch lub więcej dóbr prawnych, powodujące **zastosowanie kumulatywnej kwalifikacji prawnej czynu**, w myśl art. 11 § 2 KK zawsze należy zaliczyć do okoliczności zwiększających stopień społecznej szkodliwości czynu i stanowiących okoliczności obciążające przy wymiarze kary (wyr. SA w Katowicach z 30.8.2001 r., II AKa 224/01, Legalis; zob. także wyr. SA w Krakowie z 10.5.2007 r., II AKa 79/07, KZS 2007, Nr 6, poz. 40, s. 23; wyr. SN z 11.4.2011 r., IV KK 382/10, KZS 2011, Nr 10, poz. 16, s. 12);
- 2) ilość i rodzaj amunicji, którą posiada sprawca bez wymaganego zezwolenia jest okolicznością, która powinna mieć wpływ na ocenę stopnia społecznej szkodliwości czynu określonego w art. 263 KK, bowiem przestępstwo to jest skierowane przeciwko bezpieczeństwu publicznemu i indywidualnemu i jego zagrożenie jest tym większe, im większa jest ilość wytworzonej, posiadanej bądź udostępnionej osobie nieuprawnionej amunicji przez osobę nieposiadającą wymaganego zezwolenia (wyr. SN z 31.5.2001 r., WA 16/01, Legalis).

Jednocześnie mając na uwadze, że w art. 115 § 2 KK wskazano zamknięty katalog okoliczności, słusznie uznawano, że **na stopień społecznej szkodliwości czynu nie wpływają takie okoliczności, jak:**

- 1) **wina** (uchw. SN z 12.12.2002 r., SNO 48/02, Legalis; odmienne wyr. SN z 16.12.2003 r., WK 23/03, Legalis, w którym wskazano, że przy ocenie stopnia społecznej szkodliwości bierze się pod uwagę rodzaj i stopień winy);
- 2) **nagminność przestępstw** (wyr. SA w Łodzi z 25.1.2001 r., Aka 261/00, Legalis; wyr. SN z 20.9.2002 r., WA 50/02, Legalis; wyr. SO w Tarnowie z 28.9.2006 r., II Ka 236/06, KZS 2007, Nr 4, poz. 53, s. 31; wyr. SA w Katowicach z 30.11.2006 r., II AKa 289/06, KZS 2007, Nr 5, poz. 60, s. 36);
- 3) **okoliczności dotyczące sprawcy**, charakteryzujące jego **dotychczasowy tryb życia**, warunki osobiste i właściwości, bowiem nie dotyczą samego czynu (natomiast te okoliczności mają znaczenie przy wymiarze kary) – uchw. SN z 6.6.2003 r. (SNO 25/03, Legalis); zob. także post. SN z 25.11.2004 r. (WK 21/04, Legalis); wyr. SN: z 19.9.2006 r. (WA 25/06, Legalis); z 11.10.2006 r. (II KK 52/06, Legalis); z 7.2.2019 r. (III KK 601/17, Prok. i Pr. – wkł. 2019, Nr 9, poz. 5, s. 6); wyr. SA w Krakowie z 11.5.2006 r. (II AKa 62/06, KZS 2006, Nr 6,

poz. 72, s. 40), w którym trafnie uznano, że dobra opinia oskarżonego i jego **dotychczasowa niekaralność** nie mają znaczenia w ocenie stopnia społecznej szkodliwości popełnionego czynu;

- 4) **okoliczności, które wystąpiły po popełnieniu czynu zabronionego**, np. przyznanie się do winy, wyrażenie żalu, **naprawienie szkody** spowodowanej przestępstwem, pogodzenie się z pokrzywdzonym (wyr. SN z 20.5.2013 r., III KK 59/13, Legalis; zob. także wyr. SN z 19.10.2005 r., IV KK 234/05, KZS 2006, Nr 7–8, poz. 57, s. 32; wyr. SN z 11.10.2006 r., II KK 52/06, Legalis; wyr. SN z 5.12.2012 r., III KK 66/12, KZS 2013, Nr 3, poz. 12, s. 9–10; uchw. SN z 23.6.2014 r., SNO 27/14, KZS 2014, Nr 12, poz. 13, s. 9–10);
- 5) **znaczący wpływ czasu od popełnienia przestępstwa** (wyr. SN z 16.3.2011 r., WA 1/11, Legalis).

3. **Stan prawny po wejściu w życie ZmKK22.** ZmKK22 zmienia brzmienie art. 115 § 2 KK, tj. wskazano, że: „Przy ocenie stopnia społecznej szkodliwości czynu sąd bierze pod uwagę rodzaj i charakter naruszonego lub zagrożonego dobra, rozmiary wyrządzonej lub grożącej szkody, sposób i okoliczności popełnienia czynu, wagę naruszonych przez sprawcę obowiązków, jak również postać zamiaru, motywację sprawcy, rodzaj naruszonych reguł ostrożności i stopień ich naruszenia” (zob. także Nb 6).

4. **Spółeczna szkodliwość czynu w konkretnych sprawach.** W orzecznictwie wskazywano, że brak cech przestępstwa – ze względu na znikomy stopień społecznej szkodliwości – może zachodzić, np.:

- 1) jeżeli działanie oskarżonego polegające na **podrobieniu podpisu innej osoby** na dokumentach nie wyrządziło nikomu żadnej istotnej szkody, w szczególności nie spowodowało żadnych ujemnych następstw (post. SN z 8.7.2005 r., WK 12/05, Legalis; zob. także post. SO w Częstochowie z 14.12.2017 r., VII Kz 505/17, Legalis, dotyczące podrobienia przez żonę podpisu męża na umowie sprzedaży motoroweru);
- 2) także w przypadku **zbrodni z art. 310 § 1 KK** (wyr. SA w Gdańsku z 14.3.2012 r., II AKa 54/12, KZS 2012, Nr 10, poz. 47, s. 31; zob. także post. SO w Radomiu z 7.6.2018 r., II K 143/17, Legalis, dotyczące podrobienia przez skopiowanie na ksero – drukarce banknotu o nominale 100 zł, a następnie puszczenia go w obieg);
- 3) w przypadku **przestępstwa rozboju w typie kwalifikowanym** (zob. wyr. SA w Krakowie z 18.1.2011 r., II AKa 262/10, Prok. i Pr. – wkł. 2011, Nr 11, poz. 25, s. 12, dotyczący dwóch zrabowanych papierosów, których wartość nie przekraczała jednego złotego; zob. glosa krytyczna, trafna z uwagi na okoliczności konkretnej sprawy rozpatrywanej przez SA – J. Gurgul, Glosa do wyr. SA w Krakowie z 18.1.2011 r., s. 277–283, oraz glosa aprobująca – B. Sygit, Glosa do wyr. SA w Krakowie z 28.1.2011 r., s. 186–192);
- 4) gdy **czyny popełnione są nawet z użyciem broni palnej, czy noża** (post. SN z 2.3.2016 r., V KK 430/15, Legalis);
- 5) w przypadku posiadania bez wymaganego zezwolenia **amunicji w postaci jednego naboju myśliwskiego** (art. 263 § 2 KK) – zob. wyr. SO w Białymstoku z 9.12.2013 r. (VIII Ka 844/13, Legalis);
- 6) przywłaszczenia przez żonę pieniędzy w łącznej kwocie 100 000 zł, stanowiących wspólny majątek małżeński, w sytuacji przeznaczenia tych pieniędzy na leczenie córki (zob. wyr. SO w Lublinie z 17.6.2014 r., XI Ka 346/14, Legalis);
- 7) w przypadku posiadania substancji psychotropowej w postaci **amfetaminy o wadze 0,09 g** z uwagi na ilość substancji, znalezienie jej w miejscu zamieszkania i okoliczność, że substancja miała być wykorzystana na własne potrzeby (zob. wyr. SO w Białymstoku z 27.3.2013 r., III K 130/11, Legalis);
- 8) gdy oskarżony w sposób nieumyślny naruszył zasady bezpieczeństwa w ruchu lądowym, dopuszczając się tym nieumyślnego występku, do zaistnienia którego w znacznym stopniu przyczynił się pokrzywdzony, który jechał rowerem, będąc w stanie nietrzeźwości, kierował rowerem jedną ręką, gdyż drugą ręką sygnalizował zamiar skrętu w lewo, przy obciążeniu kierownicy tego pojazdu torbą z dużą ilością piwa, a doznane przez niego obrażenia nie były groźne (wyr. SN z 9.12.2003 r., WZ 54/03, Legalis).

Jednocześnie w doktrynie wskazano, że im wyższe ustawowe zagrożenie, tym mniejsza szansa, że czyn realizujący znamiona typu czynu zabronionego będzie wykazywał znikomy stopień spo-

tecznej szkodliwości (A. Zoll, Zasady odpowiedzialności karnej, s. 22–23; *tenże*, w: Buchała, Zoll, Kodeks karny. Część ogólna, 1998, s. 22–23).

IV. Wina

- 9 1. **Funkcja.** W doktrynie K. Buchała wskazała, że w KK zasada winy ma **funkcję legitymizującą odpowiedzialność karną** oraz **funkcję limitującą karę** (art. 53 § 1 KK) – K. Buchała, w: Buchała, Zoll, Kodeks karny. Część ogólna, 1998, s. 386; zob. także D. Świecki, Wina, s. 6. Według A. Marka z punktu widzenia praktyki przydatna jest kompleksowa teoria winy, która uwzględnia zarówno elementy normatywne (ujemna ocena, zarzucalność), jak i elementy psychologiczne (ujęte w ustawie treści stosunku sprawcy do realizacji czynu zabronionego), a zatem dalej można posługiwać się pojęciami winy umyślnej i winy nieumyślnej, umożliwiające jest też stopniowanie winy (zob. art. 53 § 1 i art. 66 § 1 KK) – Marek, Kodeks karny, 2005, s. 116; zob. także Wąsek, Kodeks karny, t. 1, 1999, s. 35; inaczej W. Wróbel, Wokół krytyki, s. 61–64; *tenże*, Wina, s. 657–681; J. Majewski, P. Kardas, O dwóch, s. 77.

Z kolei według A. Zolla **umyślność oraz nieumyślność stanowią znamiona typu czynu zabronionego, a wina stanowi odrębny element struktury przestępstwa** (A. Zoll, Zasady odpowiedzialności karnej, s. 23; *tenże*, w: Buchała, Zoll, Kodeks karny. Część ogólna, 1998, s. 23). Winę sprawcy ustala się wtedy, gdy można mu zarzucić, że w czasie swego bezprawnego, karalnego i karygodnego czynu nie dał posłuchu normie prawnej (A. Zoll, Zasady odpowiedzialności karnej, s. 24; *tenże*, w: Buchała, Zoll, Kodeks karny. Część ogólna, 1998, s. 24).

- 10 2. **Przesłanki.** Aby wina mogła zostać przypisana, A. Zoll wskazuje, że niezbędne jest spełnienie następujących przesłanek:
- 1) sprawca musi być zdalny do przypisania winy, co jest uwarunkowane jego dojrzałością (art. 10 KK) i przynajmniej ograniczoną poczytalnością (art. 31 KK);
 - 2) sprawca musi mieć możliwość rozpoznania bezprawności czynu (art. 30 KK) i możliwość rozpoznania, że nie zachodzi okoliczność wyłączająca bezprawność albo winę (art. 29 KK);
 - 3) wymagalność zgodnego z prawem zachowania się musi zachodzić w konkretnej sytuacji (art. 26 § 2 KK) – A. Zoll, Zasady odpowiedzialności karnej, s. 24–25; *tenże*, w: Buchała, Zoll, Kodeks karny. Część ogólna, 1998, s. 24–25.

Art. 2. [Przestępstwo skutkowe przez zaniechanie]

Odpowiedzialności karnej za przestępstwo skutkowe popełnione przez zaniechanie podlega ten tylko, na kim ciążył prawny, szczególny obowiązek zapobiegnięcia skutkowi.

Spis treści

	Nb		Nb
I. Wprowadzenie	1	2. Źródło obowiązku gwaranta	3
1. Uwagi ogólne	1	3. Dobrowolne przejście na siebie obowiązku gwaranta	4
II. Podmiot odpowiedzialności karnej	2–4		
1. Prawny, szczególny obowiązek	2		

I. Wprowadzenie

- 1 1. **Uwagi ogólne.** Za przestępstwo skutkowe z zaniechania nie odpowiada każdy, ale tylko ten, kto pełni funkcję gwaranta ochrony danego dobra (kogo obciąża prawny, szczególny obowiązek zapobiegnięcia skutkowi); przestępstwo to jest przestępstwem indywidualnym (zob. wyr. SA w Krakowie z 10.5.2012 r., II AKa 48/12, Prok. i Pr. – wkł. 2013, Nr 1, poz. 16, s. 9; J. Piórkowska-Flieger, Skutek, s. 278–279).

II. Podmiot odpowiedzialności karnej

- 2 1. **Prawny, szczególny obowiązek.** Ustawodawca uznał, że za przestępstwo skutkowe popełnione przez zaniechanie może odpowiadać tylko ten, na kim ciąży **prawny, szczególny obowiązek** zapobiegnięcia skutkowi. Nie wystarczy zatem, że jest to obowiązek społeczny czy moralno-obyczajowy, jeżeli nie jest jednocześnie prawnym, szczególnym obowiązkiem (zob. wyr. SA

w Krakowie z 10.5.2012 r., II AKa 48/12, Prok. i Pr. – wkł. 2013, Nr 1, poz. 16, s. 9; zob. także wyr. SN z 4.3.2015 r., IV KK 32/15, Prok. i Pr. – wkł. 2015, Nr 6, poz. 1, s. 4). Słusznie w jednym z orzeczeń wskazano, że dla ustalenia warunków odpowiedzialności za przestępstwo skutkowe popełnione przez zaniechanie konieczne jest stwierdzenie, że dana osoba miała prawny, szczególnie obowiązek zapobieżenia nastąpienia skutku w danych konkretnych okolicznościach. Znaczenie ma więc nie to, w jaki sposób faktycznie wyglądał proces podejmowania decyzji w trakcie danego leczenia – kto komu udzielał jakich konsultacji i jakie wyrażał opinie, ale **prawne umocowanie do podejmowania określonych działań** medycznych, w tym także zlecenia przeprowadzenia badań diagnostycznych (post. SN z 14.3.2019 r., II KK 218/18, KZS 2019, Nr 11, poz. 6, s. 7).

2. **Źródło obowiązku gwaranta.** W judykaturze i doktrynie wskazuje się na różne źródła obowiązku gwaranta (zob. szerzej np. *L. Kubicki*, *Przestępstwo*, s. 158–191; *P. Konieczek*, *Czyn jako podstawa*, s. 308–338; *J. Piórkowska-Flieger*, *Skutek*, s. 279–285), wymieniając m.in.:

- 1) akt normatywny, orzeczenie sądu, umowę, dobrowolne zobowiązanie przyjęcia pieczy nad inną osobą, uprzednie zachowanie się gwaranta stwarzające zagrożenie dla dobra prawnego, skonkretyzowaną sytuację faktyczną, w której w sposób jednoznaczny urzeczywistnia się powstanie po stronie tej osoby wymagania zapobieżenia powstaniu skutku stanowiącego zniamię określonego czynu zabronionego (wyr. SN z 19.7.2018 r., IV KK 371/17, Prok. i Pr. – wkł. 2019, Nr 1, poz. 1, s. 5);
- 2) akt normatywny, orzeczenie sądu, umowę, skonkretyzowaną sytuację faktyczną, w której w sposób jednoznaczny urzeczywistnia się powstanie po stronie tej osoby odnośnego wymagania, zapobiegającego powstaniu skutku stanowiącego zniamię określonego typu czynu (wyr. SN z 4.3.2015 r., IV KK 32/15, Prok. i Pr. – wkł. 2015, Nr 6, poz. 1, s. 4);
- 3) przepis prawa, umowę, okoliczności faktyczne (*J. Wojciechowski*, *Kodeks karny*, s. 13);
- 4) ustawę, umowę, orzeczenie sądowe o charakterze konstytucyjnym (*T. Bojarski*, w: *Bojarski*, *Kodeks karny*, 2006, s. 24);
- 5) ustawę oraz dobrowolne zobowiązanie (*A. Zoll*, *Zasady odpowiedzialności karnej*, s. 54–56; *M. Kliš*, *Źródła obowiązku*, s. 174–196).

3. **Dobrowolne przejście na siebie obowiązku gwaranta.** Słuszne jest stanowisko, że dobrowolne przejście na siebie obowiązku gwaranta nie musi przybierać formy cywilnoprawnego kontraktu (wyr. SA w Katowicach z 12.5.2016 r., II AKa 121/16, Prok. i Pr. – wkł. 2017, Nr 2, poz. 24, s. 12–13). Jeżeli chodzi o obowiązek gwaranta, to w jednym z wyroków trafnie wskazano, że oskarżony jako kierownik i opiekun młodzieży, którą zabrał na wycieczkę, dobrowolnie przyjął na siebie funkcję gwaranta, a więc ciążył na nim szczególnie, prawny **obowiązek nie tylko odwracania niebezpieczeństw**, które realnie mogłyby jej zagrażać, **ale i powstrzymywania się od działań, które niebezpieczeństwo mogłyby spowodzić** (wyr. SA w Katowicach z 30.11.2005 r., II AKa 281/05, KZS 2006, Nr 4, poz. 61, s. 34).

Art. 3. [Zasada humanitaryzmu]

Kary oraz inne środki przewidziane w tym kodeksie stosuje się z uwzględnieniem zasad humanitaryzmu, w szczególności z poszanowaniem godności człowieka.

Spis treści

	Nb
1. Uwagi ogólne	1
2. Adresaci regulacji	2

1. **Uwagi ogólne.** Określona w art. 3 KK zasada humanitaryzmu jest związana ze stosowaniem kar oraz innych środków przewidzianych w KK i sprowadza się do minimalizacji cierpień, dolegliwości i innych niedogodności zadawanych w związku z realizacją norm prawa karnego (post. SN z 19.10.2010 r., II KK 224/10, Prok. i Pr. – wkł. 2011, Nr 3, poz. 2, s. 5; por. *M. Trafny*, *Zasada humanitaryzmu*, s. 32–37). W doktrynie wskazuje się, że przepis ten ma charakter ustawowej dyrektywy interpretacyjnej, określając podstawowe elementy, które powinny być uwzględnione przez organy stosujące kodeks w trakcie wykładni poszczególnych przepisów zamieszczonych w KK (*M. Dąbrowska-Kardas*, *Analiza dyrektywalna*, s. 304), oraz że zasada ta odnosi się do każdej osoby pozostającej w obszarze oddziaływania prawa karnego, mając zastosowanie wobec

sprawcy przestępstwa oraz pokrzywdzonego (*M. Melezini*, w: System PrKar, t. 5, 2017, s. 169; por. *M. Smarzewski*, O wprowadzeniu, s. 35–46; *M. Trafny*, Zasada humanitaryzmu, s. 37–38, 44–45). Jako sprzeczne z zasadą humanitaryzmu wskazuje się np. kierowanie się przy wymiarze kary (art. 53 § 1 KK) celu odstraszenia innych (prewencja ogólna negatywna) – *K. Buchala*, w: *Buchala, Zoll*, Kodeks karny. Część ogólna, 1998, s. 411. Przy czym zasada ta nie oznacza zakazu wymierzenia kar surowych, o ile pozwalają na to dyrektywy wymiaru kary (zob. także *K. Krajewski*, Zasada humanitaryzmu, s. 405).

- 2 2. **Adresaci regulacji.** Niewątpliwie adresatem regulacji jest sąd, który stosuje kary oraz inne środki przewidziane w KK. W doktrynie wyrażono pogląd, że prokurator nie stosuje ww. instytucji, zatem nie jest adresatem tego uregulowania, wskazując, że prokurator powinien kierować się zasadą humanitaryzmu na podstawie art. 40 Konstytucji RP (*J. Lachowski*, w: *Konarska-Wrzosek*, Kodeks karny, 2016, s. 50). Odnosząc się do tego poglądu, należy podać, że choć prokurator nie stosuje tych instytucji, to jednak składa wnioski co do wymiaru kary i innych rozstrzygnięć (§ 318 pkt 2 RegProkR; zob. także § 323 RegProkR) i musi uwzględnić treść art. 3 KK.

Art. 4. [Zmiana ustawy]

§ 1. Jeżeli w czasie orzekania obowiązuje ustawa inna niż w czasie popełnienia przestępstwa, stosuje się ustawę nową, jednakże należy stosować ustawę obowiązującą poprzednio, jeżeli jest względniejsza dla sprawcy.

§ 2. Jeżeli według nowej ustawy za czyn objęty wyrokiem nie można orzec kary w wysokości kary orzeczonej, wymierzoną karę obniża się do wysokości najsurowszej kary możliwej do orzeczenia na podstawie nowej ustawy.

§ 3. Jeżeli według nowej ustawy czyn objęty wyrokiem nie jest już zagrożony karą pozbawienia wolności, wymierzoną karę pozbawienia wolności podlegającą wykonaniu zamienia się na grzywnę albo karę ograniczenia wolności, przyjmując że jeden miesiąc pozbawienia wolności równa się 60 stawkom dziennym grzywny albo 2 miesiącom ograniczenia wolności.

§ 4. Jeżeli według nowej ustawy czyn objęty wyrokiem nie jest już zabroniony pod groźbą kary, skazanie ulega zatarciu z mocy prawa.

Spis treści

	Nb		Nb
I. Uwagi ogólne	1–4	1. Artykuł 4 § 1 KK a przedawnienie karalności	5
1. Zasada stosowania nowej ustawy	1	2. Stosowanie jednej ustawy do czynu, a nie do wszystkich czynów jednego sprawcy	6
2. Ocena ustawy względniejszej	2	3. Artykuł 4 § 1 KK a czyn ciągle	7
3. Określenie „ustawa obowiązująca poprzednio”	3	4. Artykuł 4 § 4 KK a „przekwalifikowanie” przestępstwa w wykroczenie	8
4. Konieczność stosowania jednej ustawy	4		
II. Kwestie szczegółowe	5–8		

I. Uwagi ogólne

- 1 1. **Zasada stosowania nowej ustawy.** Zasadą, którą statuuje art. 4 § 1 KK, jest stosowanie przepisu z chwili orzekania, a więc ustawy nowej w sytuacji, gdy w czasie orzekania obowiązuje ustawa inna niż w czasie popełnienia przestępstwa (wyr. SN z 9.9.2010 r., III Ko 68/09, KZS 2010, Nr 12, poz. 17, s. 12–13; podobnie wyr. SN z 25.10.2006 r., V KK 282/06, Legalis; *A. Zoll*, Zasady odpowiedzialności karnej, s. 66; *R.A. Stefański*, Ustawa względniejsza dla sprawcy, s. 106; *J. Giezek*, w: *Giezek*, Kodeks karny. Część ogólna, 2007, s. 52; tak już na gruncie art. 2 § 1 KK32 – *L. Peiper*, Komentarz do kodeksu karnego, s. 45), a **tylko w razie stwierdzenia, że ustawa obowiązująca poprzednio jest względniejsza dla sprawcy, należy stosować ustawę obowiązującą poprzednio** (wyr. SN z 9.9.2010 r., III Ko 68/09, KZS 2010, Nr 12, poz. 17, s. 12–13).

Należy jednak zauważyć, że ustawodawca może czynić **wyjątki od tej zasady**. W art. 19 ust. 1 ustawy z 20.2.2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2015 r. poz. 396) wskazano, że: „Przepisów rozdziału IX ustawy, o której mowa w art. 1 [czyli KK – *B.G.*], w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, nie stosuje się do kar prawomocnie

orzeczonych przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy, chyba że zachodzi potrzeba orzeczenia kary łącznej w związku z prawomocnym skazaniem po dniu wejścia w życie niniejszej ustawy”. Zatem przy wymierzaniu kary łącznej obejmującej kary jednostkowe prawomocnie orzeczone do 30.6.2015 r. reguła intertemporalna sformułowana w treści art. 19 ust. 1 ww. ustawy wyłączała stosowanie art. 4 § 1 KK (zob. wyr. SN z 14.11.2018 r., IV KK 535/18, Legalis; post. SN z 23.3.2016 r., IV KK 70/16, Legalis; post. SN z 29.9.2020 r., V KK 209/20, KZS 2020, Nr 11, poz. 8, s. 7). Warto nadmienić, że TK orzekł, że przepis art. 19 ust. 1 ww. ustawy jest zgodny z art. 32 ust. 1 Konstytucji RP (wyr. TK z 4.7.2018 r., K 16/16, OTK-A 2018, poz. 52), choć w uzasadnieniu zauważono, że z przepisu tego wynika zakaz stosowania nowych przepisów, nawet gdy są względniejsze dla sprawców, jeżeli wszystkie kary podlegające łączeniu uprawomocniły się przed wejściem w życie ustawy nowelizującej.

2. **Ocena ustawy względniejszej.** Jak wielokrotnie podkreślano w orzecznictwie, oceny względności porównywanych ustaw należy dokonywać nie abstrakcyjnie, a należy **mieć na uwadze okoliczności konkretnej sprawy (konkretnego czynu i jego sprawcy) i odnieść je nie tylko do ustawowego zagrożenia**, określającego granice, w jakich sąd może orzec karę, ale również do ustawowych zasad wymiaru kary oraz ewentualnych innych karnoprawnych konsekwencji skazania; nie chodzi bowiem o ustawę abstrakcyjnie względniejszą, lecz – jak mówi art. 4 § 1 KK – względniejszą dla sprawcy (wyr. SA w Katowicach z 23.12.1998 r., II AKa 228/98, Legalis; podobnie wyr. SN z 4.6.2004 r., III KK 125/03, KZS 2005, Nr 3, poz. 14, s. 10; wyr. SN z 3.12.2003 r., V KK 73/03, Legalis; wyr. SN z 13.2.2008 r., IV KK 407/07, BPK 2008, Nr 4, s. 11; wyr. SN z 25.10.2006 r., V KK 282/06, Legalis; wyr. SN z 5.1.2017 r., IV KK 188/16, Prok. i Pr. – wkł. 2017, Nr 2, poz. 1 s. 5; wyr. SN z 25.10.2006 r., V KK 282/06, Legalis; *R.A. Stefański*, Ustawa względniejsza dla sprawcy, s. 106; *R.A. Stefański*, Przegląd, s. 84–86; *Wąsek*, Kodeks karny, t. 1, 1999, s. 57). Oceniając, która z ustaw jest względniejsza, należy oczywiście brać też pod uwagę przepisy niekarne, od których jednak zależy ocena bezprawności zachowania sprawcy (zob. wyr. SN z 11.10.2000 r., III KKN 356/99, Legalis). Jednocześnie w doktrynie i orzecznictwie wskazano, że nie ma przeszkód, by stosując ustawę nową (jako ustawę względniejszą dla sprawcy), orzekać na jej podstawie kary lub środki karne, których nie przewidywała ustawa obowiązująca w czasie popełnienia czynu zabronionego (lub orzekać je w rozmiarze wyższym niż określone w tamtej ustawie), bowiem to suma dolegliwości, jaka może dotknąć sprawcę na gruncie nowej ustawy, nie może być wyższa od tych grożących mu na podstawie ustawy obowiązującej w czasie popełnienia czynu zabronionego (*W. Wróbel*, Zmiana, s. 673–674; wyr. SA w Katowicach z 25.1.2019 r., II AKa 5/19, KZS 2019, Nr 12, poz. 46, s. 33; podobny pogląd wyrażono w wyr. SN z 26.3.1999 r., WKN 6/99, Legalis – zob. glosa krytyczna *R. Paprzyckiego*, Glosa do wyr. SN z 26.3.1999 r., s. 107–111).

3. **Określenie „ustawa obowiązująca poprzednio”.** Zasadą jest stosowanie ustawy obowiązującej w czasie orzekania (przepisów obowiązujących w danym czasie, np. brzmienia KK na określony dzień, tzw. ustawy nowej). Jeżeli w wyroku inaczej nie zaznaczono (z powołaniem się na art. 4 § 1 KK), należy domniemywać, że sąd zastosował przepisy obowiązujące w czasie orzekania.

Trzeba jednak stosować ustawę obowiązującą poprzednio, jeżeli jest względniejsza dla sprawcy. Bada się, która ustawa obowiązująca poprzednio (np. brzmienie KK z określonego czasu) jest najkorzystniejsza dla sprawcy. Pod uwagę bierze się ustawy obowiązujące w czasie popełnienia przestępstwa (np. treść KK, jaka była w czasie popełnienia przestępstwa), a następnie kolejne ustawy (jeżeli były, np. treść KK z uwzględnieniem zmian KK, które weszły w życie po tym, jak przestępstwo zostało popełnione), aż do czasu wejścia w życie ustawy obowiązującej w czasie orzekania (tzw. nowej ustawy).

Trafnie w orzecznictwie wskazano, że określenie „ustawa obowiązująca poprzednio” (art. 4 § 1 KK) oznacza **nie tylko ustawę obowiązującą w czasie popełnienia przestępstwa, ale także wszystkie inne zmieniające się stany prawne zasze od czasu popełnienia przestępstwa do czasu wyrokowania** [wyr. SA w Krakowie z 14.6.2006 r., II AKa 85/06, KZS 2006, Nr 7–8, poz. 99, s. 52; podobnie wyr. SA w Krakowie z 28.6.2016 r., II AKa 104/16, KZS 2016, Nr 7–8, poz. 71, s. 39; zob. także *Marek*, Kodeks karny, 2005, s. 121; *J. Wojciechowski*, Kodeks karny, s. 17; *B. Kunicka-Michalska*, w: Kodeks karny (red. *G. Rejman*), s. 244]. Zatem przy ocenie kwestii względności ustawy karnej należy również brać pod uwagę „ustawę pośrednią”, tj. taką

ustawę, która obowiązywała już po czasie dokonania czynu zabronionego, a która przestała obowiązywać jeszcze przed czasem orzekania (wyr. SN z 2.2.2006 r., V KK 199/05, Legalis).

Jeżeli sąd stosuje ustawę obowiązującą poprzednio, wtedy powinien przywołać przepis art. 4 § 1 KK oraz wskazać – by nie było wątpliwości – dzień, na który stosuje przepisy (np. „przy zastosowaniu art. 4 § 1 KK stosując przepisy KK obowiązujące w dniu 23.6.2020 r.”).

- 4 **4. Konieczność stosowania jednej ustawy.** Konieczny jest wybór tylko jednej ustawy (nowej albo obowiązującej poprzednio) i stosowania jej w całości ze wszystkimi konsekwencjami, zatem **nie jest możliwa kompilacja (stosowanie częściowo przepisów nowej i obowiązującej poprzednio ustawy) względniejszych przepisów z obu ustaw** (zob. wyr. SA w Poznaniu z 16.9.1999 r., II AKa 178/99, Legalis; podobnie wyr. SN z 19.7.2017 r., V KK 94/17, Legalis; wyr. SA w Katowicach z 29.6.1999 r., II AKa 154/99, Legalis; post. SN z 23.1.2002 r., V KKN 461/99, Legalis; wyr. SN z 2.2.2006 r., V KK 199/05, Legalis; wyr. SN z 6.10.2016 r., IV KK 139/16, Legalis; tak również w doktrynie m.in. *R. Góral*, Kodeks karny, s. 16; *I. Andrejew*, Kodeks karny, s. 15; inaczej *Wąsek*, Kodeks karny, t. 1, 1999, s. 62–64; *A. Rybak*, Niektóre problemy, s. 36–37; *W. Wróbel*, Zmiana, s. 556–568, 690).

II. Kwestie szczegółowe

- 5 **1. Artykuł 4 § 1 KK a przedawnienie karalności.** W jednym z orzeczeń wskazano, że wyrażony w art. 4 § 1 KK nakaz stosowania ustawy względniejszej dla sprawcy nie zapewnia mu niezmienności horyzontu czasowego możliwości ścigania go za popełnione przestępstwo i nie stoi na przeszkodzie stosowania ustawy mniej korzystnej dla niego w zakresie przedawnienia karalności (post. SN z 26.10.2017 r., II KK 192/17, KZS 2019, Nr 3, poz. 10, s. 8; zob. także *W. Wróbel*, Zmiana, s. 546). W post. SN z 19.8.1999 r. (I KZP 25/99, OSNKW 1999, Nr 9–10, poz. 53, s. 31) uznano, że jeżeli przed 1.9.1998 r. na podstawie dotychczasowych przepisów, tj. art. 105 i 106 KK69, nie nastąpiło przedawnienie, kwestię przedawnienia karalności ocenia się według art. 101 i 102 KK, i to także wtedy, gdy do oceny prawnej konkretnego zachowania stosuje się – z uwagi na treść art. 4 § 1 KK – przepisy KK69, jako ustawę względniejszą.
- 6 **2. Stosowanie jednej ustawy do czynu, a nie do wszystkich czynów jednego sprawcy.** W wypadku kilku czynów popełnionych przez jednego sprawcę trzeba do niektórych czynów stosować przepisy nowej ustawy, a do innych czynów przepisy ustawy obowiązującej poprzednio, jeżeli są względniejsze. Regulacja zawarta w art. 4 § 1 KK ma odniesienie do czynów, a nie do sprawcy (wyr. SN z 17.11.2003 r., WA 51/03, Legalis; podobnie wyr. SA w Katowicach z 5.12.2002 r., II AKA 407/02, Legalis), wskazując, że wymóg stosowania w całości prawa obowiązującego w czasie popełnienia przestępstwa lub w czasie orzekania zawarty w art. 4 § 1 KK odnosi się do poszczególnych czynów, a nie do całości wyroku obejmującego różne czyny.
- 7 **3. Artykuł 4 § 1 KK a czyn ciągły.** Trafnie w orzecznictwie wskazano, że w razie zmiany ustawy w trakcie realizacji czynu ciągłego w sytuacji, gdy pierwsze zachowanie objęte tym czynem popełnione zostało w trakcie obowiązywania ustawy starej, a ostatnie zachowanie popełnione zostało po zmianie ustawy, należy uznać, że cały czyn ciągły popełniony został pod rządami ustawy nowej (wyr. SN z 14.11.2016 r., III KK 273/16, Legalis).
- 8 **4. Artykuł 4 § 4 KK a „przekwalifikowanie” przestępstwa w wykroczenie.** Przepis art. 4 § 4 KK nie ma zastosowania do wypadków, w których nastąpiło „przekwalifikowanie” przestępstwa do kategorii wykroczeń (w takich przypadkach może nastąpić modyfikacja penalizacji, lecz nie następuje zatarcie skazania z mocy prawa). Artykuł 4 § 4 KK odnosi się do wypadków **tzw. pełnej depenalizacji**, kiedy czyn objęty wyrokiem nie jest już zabroniony pod groźbą kary (zob. post. SN z 24.8.1999 r., II KKN 150/99, Legalis; zob. także *Marek*, Kodeks karny, 2005, s. 123). W KW czyny zagrożone są też karami (zob. art. 18 KW; zob. także art. 2a KW).

Art. 5. [Zasada terytorialna]

Ustawę karną polską stosuje się do sprawcy, który popełnił czyn zabroniony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jak również na polskim statku wodnym lub powietrznym, chyba że umowa międzynarodowa, której Rzeczpospolita Polska jest stroną, stanowi inaczej.

Spis treści

	Nb
1. Uwagi ogólne	1
2. Polski statek wodny lub powietrzny	2

1. **Uwagi ogólne.** Co do „terytorium Rzeczypospolitej Polskiej” zob. ustawa z 12.10.1990 r. **1** o ochronie granicy państwowej (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 295) oraz ustawa z 21.3.1991 r. o obszarach morskich Rzeczypospolitej Polskiej i administracji morskiej (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 457). Należy zaznaczyć, że **obce przedstawicielstwa dyplomatyczne** znajdujące się na terytorium RP nie stanowią części terytorium państw obcych (zob. *J. Warylewski*, Wstęp, s. 151; *L. Gardocki*, Zasady obowiązywania ustawy, s. 92).

2. **Polski statek wodny lub powietrzny.** Polski statek wodny lub powietrzny nie stanowi **2** terytorium RP, tak samo jak obce statki wodne lub powietrzne znajdujące się na terytorium RP nie stanowią części terytorium państw obcych. Zgodnie z art. 115 § 15 KK w rozumieniu KK za statek wodny uważa się także stałą platformę umieszczoną na szelfie kontynentalnym.

Art. 6. [Czas i miejsce przestępstwa]

§ 1. Czyn zabroniony uważa się za popełniony w czasie, w którym sprawca działał lub zaniechał działania, do którego był obowiązany.

§ 2. Czyn zabroniony uważa się za popełniony w miejscu, w którym sprawca działał lub zaniechał działania, do którego był obowiązany, albo gdzie skutek stanowiący znamię czynu zabronionego nastąpił lub według zamiaru sprawcy miał nastąpić.

Spis treści

	Nb		Nb
I. Czas popełnienia przestępstwa	1–2	2. Czas popełnienia przestępstw rozciągniętych w czasie, wieloczynowych, trwałych, a także o charakterze ciągłym	2
1. Określenie czasu popełnienia przestępstwa	1	II. Miejsce popełnienia czynu	3
		1. „Wielomiejscowość”	3

I. Czas popełnienia przestępstwa

1. **Określenie czasu popełnienia przestępstwa.** W wyroku skazującym (a także w postanowieniu o przedstawieniu zarzutu oraz w postanowieniu o wszczęciu śledztwa – § 124 ust. 1 RegProkR) konieczne jest precyzyjne wskazanie, kiedy przestępstwo zostało popełnione. Jeżeli nie znany jest konkretny dzień popełnienia przestępstwa, wtedy wskazuje się przedział czasu, w jakim zostało ono popełnione (np. w bliżej nieustalonym dniu w okresie od 1.3.2020 r. do 15.3.2020 r.). Niektóre przestępstwa są popełniane w ciągu pewnego przedziału czasu (np. przestępstwo z art. 207 § 1 KK) i wtedy trzeba wskazać cały okres, w ciągu którego było ono popełnione (np. w okresie od 1.1.2020 r. do 15.8.2020 r.). Jeżeli sąd w toku procesu ustali, że zdarzenie miało miejsce w innym dniu, to modyfikuje w wyroku opis czynu przypisanego oskarżonemu poprzez wskazanie właściwej daty popełnienia przestępstwa. Trafnie w post. SN z 30.9.2003 r. (III KK 194/02, Legalis) wskazano, że nie jest wyjściem poza ramy oskarżenia ustalenie przez sąd, że rozpoznawane zdarzenie miało miejsce w innym czasie, niż to przyjęto w akcie oskarżenia. Czasami wobec niemożności dokładnego określenia daty dziennej popełnionego przestępstwa w wyroku wskazuje się miesiąc. Jak uznał SN, przy braku wskazania w opisie czynu ciągłego konkretnego dnia miesiąca (albo innego punktu czasowego), podanego w wyroku jako końcowy moment zachowania sprawcy, za czas popełnienia tego przestępstwa, w rozumieniu art. 6 § 1 KK, uznać należy ostatni dzień tego miesiąca (post. SN z 27.9.2011 r., III KK 89/11, Legalis).

2. **Czas popełnienia przestępstw rozciągniętych w czasie, wieloczynowych, trwałych, 2 a także o charakterze ciągłym.** Jak wskazano w jednym z wyroków, za czas popełnienia przestępstw rozciągniętych w czasie, wieloczynowych, trwałych, a także o charakterze ciągłym traktować należy ostatni moment działania sprawcy, w tym czas dokonania ostatniego z czynów składających się na realizację przestępstwa ciągłego (wyr. SN z 15.4.2002 r., II KKN 387/01,

[Przejdź do księgarni →](#)